

รูปแบบการสื่อสารในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น
ของกลุ่มทอผ้าไหมยกทองจันทรีโสมา จังหวัดสุรินทร์*

COMMUNICATION MODEL FOR TRANSFERRING LOCAL WISDOM
OF GOLD BROCADE TEXTILE CHAN SOMA GROUP
OF SURIN PROVINCE

ธมนพัชร ศรีชะพลกุลสิทธิ

Thamonphat Srisaphonphusitti

วิทยากร ท่อแก้ว

Wittayatorn Tokeaw

กมลรัฐ อินทรทัศน์

Kamolrat Intaratat

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช

Sukhothai Thammathirat Open University, Thailand

E-mail: kanokwan_joy7@hotmail.com

บทคัดย่อ

บทความฉบับนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบริบทการสื่อสาร กระบวนการสื่อสาร และแนวทางการพัฒนารูปแบบการสื่อสารในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นของกลุ่มทอผ้าไหมยกทองจันทรีโสมา จังหวัดสุรินทร์ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ เลือกผู้ให้ข้อมูลหลักแบบเจาะจงจากปราชญ์ชาวบ้านกลุ่มจันทรีโสมาที่มีความรู้ ประสบการณ์ในการทอผ้าไหมยกทองไม่ต่ำกว่า 10 ปี ได้แก่ ผู้ดูแลกลุ่ม เลขานุการกลุ่ม ผู้จัดการโรงทอ ช่างทอผ้า นักวิชาการ และผู้ปฏิบัติงานสื่อพื้นบ้าน จำนวน 13 คน เครื่องมือการวิจัย คือ แบบสัมภาษณ์เชิงลึก แบบการสนทนากลุ่ม และแบบสังเกตการณ์ วิเคราะห์ข้อมูลโดยวิธีการสร้างข้อสรุป ผลการวิจัย พบว่า 1) บริบทการสื่อสาร ชุมชนมีความโดดเด่นในการทอผ้าไหม ประชากรส่วนใหญ่มีอาชีพเกษตรกรรมและทอผ้า สร้างรายได้จากการจำหน่ายผ้าไหม 2) กระบวนการสื่อสาร มีผู้ส่งสาร คือ ปราชญ์ชาวบ้านกลุ่มจันทรีโสมา นักวิชาการ ผู้ปฏิบัติงานด้านสื่อพื้นบ้าน ส่วนสาร คือ กระบวนการผลิต การสืบทอด การประยุกต์ ผ่านช่องทาง คือ สื่อบุคคล สื่อวัตถุที่เป็นผลิตภัณฑ์ สื่อเฉพาะกิจและสื่อกิจกรรมการปฏิบัติ มีกลุ่มผู้รับสาร คือ สมาชิกในครอบครัว สมาชิกในกลุ่ม นักวิชาการ ผู้ปฏิบัติงานสื่อพื้นบ้าน และประชาชนทั่วไป 3) แนวทางการพัฒนารูปแบบการสื่อสารมี 1 แนวทางที่ชัดเจน คือ การพัฒนาการสื่อสารใน 3 ขั้นตอน คือ ขั้นการผลิตใช้สื่อบุคคลผ่านการสนทนา การสอน การอธิบาย การสาธิต การทดลองทำ ขั้นการสืบทอด เน้นใช้

* Received 24 July 2020; Revised 16 January 2021; Accepted 19 January 2021

สื่อบุคคล สื่อกิจกรรมการปฏิบัติ ใช้วิธีการผสมผสานระหว่างการสอนแบบบอกเล่า และการปฏิบัติจริง ส่วนขั้นการประยุกต์ เน้นการใช้สื่อวัตถุที่เป็นผลิตภัณฑ์ การร่วมประชุม เพื่อให้เกิดมูลค่า ส่วนวิธีการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมใช้ในทุกขั้นตอน

คำสำคัญ: รูปแบบการสื่อสาร, กระบวนการสื่อสาร, ภูมิปัญญาท้องถิ่น, การถ่ายทอดภูมิปัญญา

Abstract

The objectives of this research article were to study the communication pattern of local wisdom transferring on traditional royal gold brocade Chansoma Silk Weaving group in Surin Province. Qualitative methods were applied by in-depth interview, focus group discussion and observation technique. The 13 key informants were purposely selected from folk philosophers who has been experienced in weaving silk with traditional royal gold brocade over 10 years, including group administrator, group secretary, weaving managers, weavers, scholars and folk media workers. Research instruments were in-depth interview guideline, focus group discussion forms and field-note for observation which analyzed by inductive conclusion. The results revealed that 1) regarding to communication context, the community is unique in silk weaving with majority occupations are agriculture and weaving. The community's incomes generated from selling silk which has been transferring a technique of folk weaving from generation to generation. 2) The communication process consists of the senders, namely, the villagers of the Chansoma Group, the scholars and the folk media practitioners, while the messages are the silk production process, the knowledge transferring, and the application through the channels including personal media, the product, special media and activities. The receivers include family members, academic group, folk media practitioners and general public. 3) The outstanding guideline for communication style development, namely 3 steps communication development. Firstly, the production stage by using human media through conversation, teaching, explaining, demonstrating and experimenting. Secondly, inheritance stage which focus on personal media, practice activities media by using a blended approach to oral teaching and practicality Lastly, application stage which emphasizes on the use of material products and brainstorming for the adaptation and value creation. Furthermore, the participatory communication must be used in every step.

Keywords: Communication Style, Communication Process, Local Knowledge, Knowledge Transfer

บทนำ

จังหวัดสุรินทร์เป็นจังหวัดที่มีความเจริญรุ่งเรืองทางอารยธรรมเป็นระยะเวลาอันยาวนาน มีหลักฐานที่ปรากฏทั้งในรูปแบบของศิลปหัตถกรรม วัฒนธรรม ประเพณีพื้นบ้านที่แสดงให้เห็นถึงพัฒนาการทางประวัติศาสตร์และสังคมที่มีมาอย่างต่อเนื่องยาวนานและยังคงสืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน เอกลักษณ์และภูมิปัญญาของชาวสุรินทร์ที่ควรค่าแก่การภาคภูมิใจคือ “ผ้าไหมสุรินทร์” ซึ่งเป็นเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่ปรากฏเด่นชัดที่สุด จังหวัดสุรินทร์จึงเป็นจังหวัดหนึ่งที่มีภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการทอผ้าไหมที่มีเอกลักษณ์เป็นของตนเองที่น่าสนใจจากการศึกษาข้อมูลของ กระทรวงวัฒนธรรม พบว่า ผู้ประกอบการเกี่ยวกับผ้าไหมที่มีชื่อเสียงในจังหวัดสุรินทร์มีหลากหลายกลุ่ม ได้แก่ 1) สุรินทร์ไหมไทย 2) ร้านน้องหญิง 3) ร้านเจ็กมิ่งไหมไทย 4) ร้านเรือนไหม ไบหม่อน 5) ร้านสายไหม 6) ร้านเอกอนันต์ไหมไหมไทย 7) กลุ่มทอผ้าไหมยกทองจันทร์โสมา 8) ร้านแดงบุหงา 9) คำเผือไหมไทย 10) ชูลาภไหมไทย เป็นต้น (กระทรวงวัฒนธรรม, 2554) โดย ปิยธิดา แก้วหอม กล่าวว่า กลุ่มทอผ้าไหมที่โดดเด่นที่สุดในจังหวัดสุรินทร์ ก็คือ หมู่บ้านทอผ้าไหมท่าสว่าง ตำบลท่าสว่าง อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ เป็นหมู่บ้านโอท็อประดับ 5 ดาว และเป็นหมู่บ้านที่มีชื่อเสียงด้านการทอผ้าในระดับประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง “ผ้าไหมยกทองโบราณบ้านท่าสว่าง” ถือเป็นสินค้าชื่อดังประจำจังหวัดของสุรินทร์ (ปิยธิดา แก้วหอม, 2560)

ผ้าไหมสุรินทร์ ถือได้ว่าเป็นทั้งเครื่องนุ่งห่มและงานหัตถกรรมตามประเพณีของชาวบ้าน โดยมีหมู่บ้านที่ทอผ้าตามประเพณีสืบทอดมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน คือ “หมู่บ้านท่าสว่าง” ซึ่งถือเป็นภูมิปัญญาที่มีการสืบทอดกันมาอย่างยาวนาน นอกจากนี้ยังมีการปลูกหม่อนเลี้ยงไหมกันเอง มีการย้อมผ้าไหมด้วยสีธรรมชาติ (อัจฉรา ภาณุรัตน์ และคณะ, 2536) โดยต่อมาได้มีการจัดตั้งเป็นกลุ่มอาชีพทอผ้ายกทองเพื่อผลิตผ้าไหมยกทองโบราณ คือ “กลุ่มทอผ้าไหมยกทองจันทร์โสมา” โดยมีอาจารย์วิรัชธรรม ตระกูลเงินไทย เป็นแกนนำและเป็นผู้รวบรวมชาวบ้านท่าสว่างมาทำงานทอผ้าในยามว่างจากการทำนา ผ้าไหมของกลุ่มทอผ้ายกทองจันทร์โสมา หมู่บ้านท่าสว่าง ได้รับยกย่องถึงความสวยงาม ด้วยการออกแบบลวดลายที่สลับซับซ้อน ผสมผสานด้วยการทอแบบราชสำนัก ร่วมกับเทคนิคแบบพื้นบ้านจนกลายเป็นผ้าทอที่มีชื่อเสียงในระดับประเทศจนถึงระดับโลก ที่สำคัญกลุ่มทอผ้าไหมยกทองจันทร์โสมายังเป็นหนึ่งในอีกหลายชุมชนที่ยังคงรักษาภูมิปัญญาท้องถิ่นในเรื่องของการทอผ้าไหมมีการบริหารจัดการที่เป็นเลิศทำให้ส่งผลต่อความเข้มแข็งเกิดความยั่งยืนของกลุ่ม

การที่จะรักษาภูมิปัญญาท้องถิ่นดั้งเดิมของชาวจังหวัดสุรินทร์ โดยเฉพาะผ้าไหมยกทองโบราณนั้น “การสื่อสาร” ถือว่าเป็นสิ่งที่จำเป็น มีส่วนสำคัญในการที่จะถ่ายทอด

เพื่อสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่นนี้ โดยเฉพาะผู้ถ่ายทอดที่เป็นปราชญ์ชาวบ้านซึ่งเป็นผู้ที่มีส่วนสำคัญอย่างยิ่งที่จะช่วยเสริมสร้าง รวมไปถึงการรักษาภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนไว้ ท่ามกลางกระแสการไหลเข้าของวัฒนธรรมตะวันตกในปัจจุบัน ทั้งนี้ชุมชนเองก็จำเป็นที่จะต้องพยายามแสวงหาแนวทางของรูปแบบการสื่อสารมาบูรณาการกับการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นให้คงอยู่สืบไป ซึ่งต้องอาศัยการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ชุมชนต้องเข้าใจบริบทของการสื่อสารเบื้องต้นก่อน ไม่ว่าจะเป็นความรู้พื้นฐานเรื่องของการสื่อสาร เพื่อให้เกิดการเข้าใจความหมายของการสื่อสาร เพื่อนำไปสู่ทักษะการเผยแพร่ภูมิปัญญาท้องถิ่นโดยอาศัยกระบวนการสื่อสาร จะเห็นได้ว่าการทอผ้าไหมยกทองโบราณของชุมชน ก็ต้องมีกระบวนการสื่อสารรวมถึงวิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการทอผ้าไหมยกทองโบราณที่ชัดเจนที่ต้องอาศัยสื่อบุคคลเป็นแหล่งความรู้ในการสาธิต เน้นการปฏิบัติ การลงมือทำ โดยมีครอบครัวเป็นแหล่งที่สำคัญในการถ่ายทอดโดยใช้การเรียนรู้แบบมุขปาฐะ คือ การเรียนรู้จากบรรพบุรุษถ่ายทอดกันมาอย่างต่อเนื่อง แหล่งความรู้ที่สำคัญก็คือ ครอบครัว ตั้งแต่แม่สอนลูก พี่สอนน้อง ลุง ป้า น้าสอนหลาน รวมถึงผู้มีความรู้หรือวิทยากรที่มีความเชี่ยวชาญ โดยใช้วิธีสอนด้วยการปฏิบัติจริง อธิบายการทำด้วยการบอกเล่า หรือบางครั้งคนในหมู่บ้านก็รวมกลุ่มกันเพื่อทอผ้าไหม หากไม่เข้าใจก็สามารถสอบถามกันได้ ไม่มีการปิดบังความรู้หรือหวงภูมิปัญญาแต่อย่างใด รวมถึงอาจจะต้องมีกระบวนการในการสื่อสารเพื่อการถ่ายทอดจากผู้ส่งสารไปยังผู้รับสารที่ต้องอาศัยช่องทางต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นการใช้สื่อบุคคล สื่อวัตถุที่เป็นผลิตภัณฑ์ สื่อเฉพาะกิจ และสื่อกิจกรรมการปฏิบัติ เพื่อให้กระบวนการสื่อสารดังกล่าวมีประสิทธิภาพก่อให้เกิดความน่าเชื่อถือ ส่งผลให้เกิดการยอมรับเพราะคนในชุมชนก็จะเกิดการปรับเปลี่ยนในด้านการรับรู้ทัศนคติ ความรู้ ความเข้าใจ และพฤติกรรมของคนในชุมชนเกี่ยวกับภูมิปัญญาการทอผ้าไหม ซึ่งหากเกิดการเปลี่ยนแปลงด้านทัศนคติที่มีต่อภูมิปัญญาการทอผ้าไหม ผลที่อาจจะเกิดขึ้นตามมาก็คือ คนในชุมชนเกิดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับวิธีการถ่ายทอด มีช่องทางการสื่อสารมากขึ้น อันนำไปสู่การเป็นผู้สืบทอด การเป็นผู้อนุรักษ์ภูมิปัญญาการทอผ้าไหมจากรุ่นสู่รุ่นให้คงอยู่ต่อไป (ปัสสนันท์ อุ่นเมือง, 2556)

ผู้วิจัยจึงเห็นความสำคัญในการที่ศึกษารูปแบบการสื่อสารในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นของกลุ่มทอผ้ายกทองจันทร์โสมว่า มีบริบทการสื่อสาร กระบวนการสื่อสารอย่างไร รวมไปถึงมีแนวทางการพัฒนารูปแบบการสื่อสารด้านการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างไรที่ยังคงรักษาและสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการทอผ้าไหมยกทองนี้ให้คงอยู่ เพื่อเป็นแนวทางในการที่จะพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพในการสื่อสารเพื่อให้สอดคล้องกับแผนแม่บทวัฒนธรรมแห่งชาติ ซึ่งจะส่งผลให้กลุ่มทอผ้าไหมยกทองจันทร์โสมสามารถเป็นชุมชนต้นแบบในการศึกษาในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นให้กับชุมชนอื่นต่อไปได้ด้วยการบริหารจัดการด้านการสื่อสารของชุมชนที่เหมาะสมและมีประสิทธิภาพ

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาบริบทการสื่อสารของกลุ่มทอผ้าไหมยกทองจันทร์โสมา จังหวัดสุรินทร์
2. เพื่อศึกษากระบวนการสื่อสารในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นของกลุ่มทอผ้าไหมยกทองจันทร์โสมา จังหวัดสุรินทร์
3. เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนารูปแบบการสื่อสารด้านการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นในปัจจุบันของกลุ่มทอผ้าไหมยกทองจันทร์โสมา จังหวัดสุรินทร์

วิธีดำเนินการวิจัย

รูปแบบการวิจัย การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ในเชิงปรากฏการณ์วิทยา (Phenomenology Studies) ที่เน้นประสบการณ์ ความรู้แนวคิดจากปราชญ์ชาวบ้าน ด้วยวิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก (In - depth Interview) การสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) และการสังเกตในภาคสนาม (Field Observation) เก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลหลักที่เกี่ยวข้อง วิเคราะห์ข้อมูลโดยวิธีการสร้างข้อสรุปตามประเด็นที่ศึกษา โดยมีวิธีดำเนินการวิจัย ดังนี้

ผู้ให้ข้อมูล ใช้การเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จำนวน 13 คน ประกอบด้วย

ผู้ให้ข้อมูลหลัก ได้แก่ ปราชญ์ชาวบ้านของกลุ่มทอผ้าไหมยกทองจันทร์โสมา บ้านท่าสว่าง ตำบลท่าสว่าง อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ ที่มีส่วนร่วมในการทอผ้าและถ่ายทอดภูมิปัญญาในการทอผ้าไหมยกทอง เป็นผู้ที่มีความรู้ ประสบการณ์ และทำงานในกลุ่มไม่ต่ำกว่า 10 ปี ได้แก่ ผู้ดูแลกลุ่ม เลขานุการกลุ่ม ผู้จัดการโรงทอ และช่างทอผ้าไหม จำนวน 10 คน

ผู้เกี่ยวข้อง ได้แก่ นักวิชาการและผู้ปฏิบัติงานสื่อพื้นบ้าน ที่มีความรู้ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นโดยเฉพาะการทอผ้าไหมยกทอง และมีการดำเนินงานในพื้นที่มาเป็นเวลานานไม่ต่ำกว่า 5 ปี จำนวน 3 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ประกอบด้วย 1) แบบสัมภาษณ์เชิงลึก ร่วมกับการสังเกตในภาคสนาม ซึ่งเป็นการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม โดยทำการตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือที่สร้างขึ้นในเบื้องต้นก่อนว่าครอบคลุมและสอดคล้องกับตัวแปรที่ศึกษาหรือไม่ และให้ผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 3 ท่านตรวจสอบความตรงตามเนื้อหา (Content Validity) สำหรับแบบสัมภาษณ์เชิงลึก ประกอบด้วยแบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง 2) สมุดบันทึกสนาม (Field Note) สำหรับบันทึกข้อมูลจากการสังเกตตามบริบทที่เกี่ยวข้อง

การเก็บรวบรวมข้อมูล เป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลตามกระบวนการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก การจัดสนทนากลุ่ม จากผู้ให้ข้อมูลหลักหรือผู้เกี่ยวข้อง และการสังเกตภาคสนาม โดยใช้การสังเกตร่วมกับการวิเคราะห์ บริบทการสื่อสาร กระบวนการสื่อสารในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นของกลุ่มทอผ้าไหมยกทองจันทร์โสมา จังหวัดสุรินทร์ ร่วมกับการ

วิเคราะห์แนวทางการพัฒนารูปแบบการสื่อสาร ไม่ว่าจะเป็นวิธีการสื่อสารชั้นการผลิต การสื่อสารชั้นการสืบทอด การสื่อสารชั้นการประยุกต์ เพื่อนำไปสู่รูปแบบการสื่อสารในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการทอผ้าไหมยกทอง

การวิเคราะห์ข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูลโดยวิธีการสร้างข้อสรุป และวิเคราะห์เนื้อหาอย่างเป็นระบบตามประเด็นเนื้อหาที่ศึกษา คือ บริบทการสื่อสาร ได้แก่ 1) ลักษณะชุมชน 2) สภาพเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม 3) เครื่องมือการสื่อสารของประชาชนในชุมชน การวิเคราะห์ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการทอผ้าไหมยกทอง และใช้การวิเคราะห์เชิงอุปนัย (Analytic Induction) และการตีความเชิงพรรณนา เพื่อหาข้อสรุปทั้งในเรื่อง กระบวนการสื่อสารแนวทางการพัฒนารูปแบบการสื่อสารในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการทอผ้าไหมยกทอง และใช้การตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (Triangulation) ด้านข้อมูล (Data Triangulation) และด้านวิธีรวบรวมข้อมูล (Methodological Triangulation) เพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลที่ถูกต้อง และชัดเจนมากที่สุด

ผลการวิจัย

บริบทการสื่อสารของกลุ่มทอผ้าไหมยกทองจันทรโสม

หมู่บ้านท่าสว่างตำบลท่าสว่าง อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ ถือว่าเป็นชุมชนที่เก่าแก่ มีความเข้มแข็งเป็นชุมชนที่โดดเด่นในการทอผ้าไหม ถือว่าเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญของจังหวัดสุรินทร์ ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ทอผ้า และรับจ้างทอผ้าเป็นอาชีพเสริม ส่วนการก่อตั้งกลุ่มทอผ้าไหมเกิดจากการรวมตัวกันโดยมีอาจารย์วิธรรม ตระกูลเงินไทย ประธานกลุ่ม ซึ่งเป็นผู้นำที่เข้มแข็งที่ได้รวบรวมช่างทอที่มีฝีมือด้านการทอผ้าไหมยกทอง มีการพัฒนาจนเป็นกลุ่มที่มีชื่อเสียงในปัจจุบัน ด้านสภาพเศรษฐกิจสร้างรายได้จากการจำหน่ายผ้าไหม มีการถ่ายทอดกรรมวิธีการผลิตผ้าไหมมาจากบรรพบุรุษ ผ่านกระบวนการเรียนรู้จากรุ่นสู่รุ่น เป็นสังคมชนบทที่มีวัฒนธรรมแบบพึ่งพาซึ่งกันและกัน

โดยกลุ่มจันทรโสมนี้ได้ก่อตั้งมาแล้วเป็นเวลากว่า 20 ปี จุดเริ่มต้นของการเรียนรู้เกิดขึ้นจากการที่กลุ่มทอผ้าไหมจันทรโสมเป็นกลุ่มที่มาจากชุมชนบ้านท่าสว่าง ซึ่งมีวัฒนธรรมการทอผ้าเป็นหลักที่ใช้สำหรับนุ่งห่มซึ่งเป็นอาชีพเสริมรองจากอาชีพเกษตรกรรม มีการสืบทอดภูมิปัญญา ความรู้ ความชำนาญ และประสบการณ์การทอผ้าไหมมาจากบรรพบุรุษไปสู่รุ่นลูกหลานทั้งสิ้น ซึ่งชุมชนได้รับการปลูกฝังและถ่ายทอดความรู้เริ่มตั้งแต่ระดับครัวเรือน โดยเฉพาะจากแม่ไปสู่ลูกสาว มีการพัฒนาต่อไปด้วยการทำอาชีพทอผ้าไหมในครัวเรือน ความคิดสร้างสรรค์ การเพิ่มเติมศึกษาหาความรู้ของอาจารย์วิธรรม ตระกูลเงินไทย ที่เป็นประธานกลุ่มของจันทรโสม มีการถ่ายทอดประสบการณ์เพิ่มเติมรวมไปถึงแนวคิดที่แปลกใหม่ให้กับสมาชิกในกลุ่มโดยตรง โดยมีลักษณะผสมกันระหว่างการบอก อธิบายให้จดจำ การปฏิบัติให้ดูเกี่ยวกับเทคนิคใหม่ต่าง ๆ มีการสอนงานไปด้วยเพื่อให้ซึมซับความรู้ถือเป็นการติดตามดูแล

การทำงานอย่างใกล้ชิดจนเกิดเป็นความชำนาญ ทำให้ผ้าไหมยกทองกลายเป็นงานหัตถศิลป์ที่ทรงคุณค่ามีชื่อเสียงในระดับจังหวัดจนถึงระดับประเทศ ด้านลักษณะการสื่อสารของชุมชนนั้นจะเป็นการสื่อสารภายในชุมชน การสื่อสารภายนอกชุมชน ทั้งในระดับบุคคล ระดับกลุ่ม ซึ่งสรุปได้ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ลักษณะการสื่อสารของชุมชน

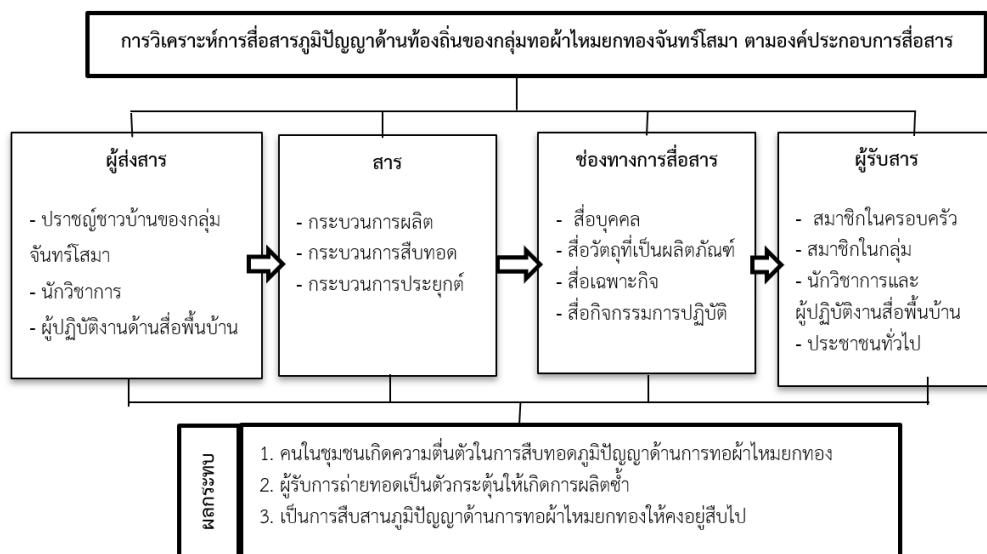
ประเภทการสื่อสาร	ระดับการสื่อสาร	วิธีการสื่อสาร	ลักษณะการสื่อสาร
การสื่อสารภายในชุมชน	บุคคล	- พูดคุย ปรีชาหาหรือ	- ไม่เป็นทางการ
	กลุ่ม	- สนทนากลุ่ม - สนทนากลุ่ม - ประชุม	- การสื่อสารแนวนอน - ไม่เป็นทางการ - เป็นทางการ - การสื่อสารแนวนอน - การสื่อสารแนวตั้ง
การสื่อสารภายนอกชุมชน	บุคคล	- พูดคุย แลกเปลี่ยน - สอน/ถ่ายทอด - ร่วมกิจกรรม/ทดลอง - สาธิต	- ไม่เป็นทางการ - เป็นทางการ - การสื่อสารแนวนอน
	กลุ่ม/องค์กร/ หน่วยงาน	- ประชุม	- เป็นทางการ - การสื่อสารแนวนอน - การสื่อสารแนวตั้ง

กระบวนการสื่อสารในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นของกลุ่มทอผ้าไหมยกทองจันทร์โสมา

จากการศึกษากระบวนการสื่อสารภูมิปัญญาการทอผ้าไหมยกทองโบราณ วิธีการสื่อสารของกลุ่มทอผ้าไหมยกทองจันทร์โสมา รวมถึงการวิเคราะห์ร่วมกับองค์ประกอบของการสื่อสาร พบว่า กลุ่มทอผ้าไหมยกทองจันทร์โสมา มีปราชญ์ชาวบ้านที่เป็นผู้ส่งสารที่มีประสิทธิภาพ มีรูปแบบการสื่อสารภูมิปัญญาที่ให้ความสำคัญในเรื่องกระบวนการสื่อสาร วิธีการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม กล่าวคือ ในกระบวนการสื่อสารภูมิปัญญาด้านการทอผ้าไหมยกทองนั้นให้ความสำคัญกับการผลิตตั้งแต่การเลือกใช้วัตถุดิบ เทคนิควิธี และขั้นตอนสืบทอดรวมทั้งให้ความสำคัญกับการประยุกต์ เพื่อเป็นการต่อยอดการทอผ้าไหมยกทองให้มีความวิจิตรสวยงามก่อให้เกิดคุณค่า สอดคล้องเหมาะสมกับยุคสมัย โดยหันมาใส่ใจในเรื่องการตลาด การเพิ่มมูลค่าของผลิตภัณฑ์มากขึ้น ส่วนวิธีการสื่อสารภายในชุมชนของหมู่บ้านท่าสว่างได้ให้ความสำคัญกับการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม โดยเน้นให้สมาชิกกลุ่มได้มีส่วนร่วมในทุกขั้นตอน ร่วมกับการใช้สื่อหรือช่องทางทางการที่หลากหลาย ได้แก่ สื่อบุคคล สื่อวัตถุที่หมายถึงผลิตภัณฑ์ สื่อเฉพาะกิจ และสื่อกิจกรรมการปฏิบัติ

เมื่อวิเคราะห์ พบว่า ผู้ส่งสาร (ผู้นำกลุ่ม/ปราชญ์ชาวบ้าน) มีบทบาทในการเป็นเจ้าของ ภูมิปัญญาที่เป็นผู้ทำหน้าที่หลักตลอดทั้งกระบวนการสื่อสารภูมิปัญญาท้องถิ่น กล่าวคือ ตั้งแต่ การผลิต การสืบทอด ไปจนถึงการประยุกต์ โดยผ่านสื่อ/ช่องทางการสื่อสารในรูปแบบต่าง ๆ ได้แก่ สื่อบุคคล (ผู้นำกลุ่ม/ปราชญ์ชาวบ้าน) สื่อวัตถุ (ที่หมายถึงผลิตภัณฑ์) สื่อเฉพาะกิจ (ป้าย ประชาสัมพันธ์ แผ่นพับ ใบปลิว การประชาสัมพันธ์ผ่านสื่อออนไลน์ ฯลฯ) และสื่อกิจกรรม ปฏิบัติ (กิจกรรมที่ส่งเสริมการทอผ้าในชุมชน) โดยให้ฝึกหรือทดลองทำ มีการแลกเปลี่ยนกัน สอนและถ่ายทอดในศาสตร์ที่แต่ละคนมีความถนัด เพื่อให้เกิดการต่อยอดในผลิตภัณฑ์ โดยมี ครอบครัว สมาชิกในกลุ่ม นักวิชาการ ผู้ปฏิบัติงานสื่อพื้นบ้าน และประชาชนทั่วไปเป็นผู้รับสาร ซึ่งเป็นกลุ่มที่จะร่วมถ่ายทอดภูมิปัญญา เพื่อการผลิตซ้ำในด้านการทอผ้าไหมยกทองต่อไป ในส่วนของสาร ประกอบไปด้วย การผลิต การสืบทอด การประยุกต์ของกลุ่มทอผ้าไหมยกทอง จันทรโสมา จังหวัดสุรินทร์

ภาพที่ 1 การสื่อสารภูมิปัญญาด้านท้องถิ่นของกลุ่มทอผ้าไหมยกทองจันทรโสมา ตามองค์ประกอบการสื่อสาร

สำหรับแนวทางการพัฒนารูปแบบการสื่อสาร พบว่า กลุ่มทอผ้าไหมยกทองจันทรโสมามีแนวทางในการพัฒนารูปแบบการสื่อสารที่ชัดเจนอยู่ 1 แนวทาง นั่นก็คือ การที่จะต้องพัฒนาการสื่อสารใน 3 ขั้นตอน ซึ่งประกอบด้วย ขั้นตอนการผลิต ขั้นตอนการสืบทอด และขั้นตอนการประยุกต์ เนื่องจากผู้วิจัยพบว่า ผ้าไหมยกทองโบราณของกลุ่มจันทรโสมานั้นถือว่าเป็นงานหัตถศิลป์ที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัวที่เกิดจากภูมิปัญญาท้องถิ่นของไทย และได้รับการอนุรักษ์รักษาไว้โดยอาจารย์วีรธรรม ตระกูลเงินไทย ซึ่งเป็นผู้ก่อตั้งกลุ่มทอผ้าไหมยกทองจันทรโสมา

หมู่บ้านท่าสว่าง จังหวัดสุรินทร์ มาแล้วกว่า 20 ปี ดังนั้น แนวทางการพัฒนารูปแบบการสื่อสารด้านการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น จึงต้องอาศัยการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพตั้งแต่การสื่อสารสารขึ้นการผลิต การสื่อสารขึ้นการสืบทอด และการสื่อสารขึ้นการประยุกต์ ซึ่งถือว่าเป็นกระบวนการหลักในการสื่อสารเพื่อสร้างความยั่งยืนให้กับภูมิปัญญาของชุมชน โดยกระบวนการสื่อสารในขั้นการผลิต เป็นขั้นตอนที่มีปราชญ์ชาวบ้านและผู้นำกลุ่ม มีบทบาทสำคัญในการเป็นผู้ส่งสาร ซึ่งทำหน้าที่ในการนำภูมิปัญญาด้านการทอผ้าไหมยกทองอันเป็นเนื้อหาสาระที่สำคัญมาเข้าสู่กระบวนการผลิต โดยผ่านการสอน การสาธิต และการให้ทดลองทำ ส่วนกระบวนการสื่อสารภูมิปัญญาในขั้นสืบทอด ผู้ส่งสารยังคงเป็นปราชญ์ชาวบ้านและผู้นำกลุ่ม โดยมีโดยมีกลุ่มผู้รับสารที่สำคัญ ได้แก่ ครอบครัว ผู้นำ/สมาชิกในชุมชน นักวิชาการ/ผู้ปฏิบัติงานสื่อพื้นบ้าน ตลอดจนประชาชนทั่วไป ซึ่งบุคคลเหล่านี้เมื่อได้รับการถ่ายทอดสารแล้ว จะเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการกระตุ้นให้เกิดการผลิตซ้ำในวิถีแห่งภูมิปัญญานี้สืบไป และที่สำคัญเพื่อให้การถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการทอผ้าไหมยกทองจันทรีโสมา ยังคงอยู่ต่อไปอย่างยั่งยืน

อภิปรายผล

บริบทการสื่อสารของกลุ่มทอผ้าไหมยกทองจันทรีโสมา จังหวัดสุรินทร์

โดยลักษณะของชุมชนท่าสว่างมีความโดดเด่นด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นการทอผ้าไหมจากการศึกษาพบว่ากลุ่มอาชีพทอผ้าไหมยกทองโบราณจันทรีโสมา ตำบลท่าสว่าง อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ มีประวัติศาสตร์และตำนานด้านศิลปวัฒนธรรม การประกอบอาชีพ การแต่งกาย ศาสนาและความเชื่อต่าง ๆ มาจากบรรพบุรุษ โดยเฉพาะวัฒนธรรมการทอผ้าไหมที่ได้รับการถ่ายทอดกรรมวิธีการผลิตผ้าไหมมาจากบรรพบุรุษ โดยผ่านกระบวนการเรียนรู้จากรุ่นสู่รุ่นจนถึงทุกวันนี้ โดยมีผู้นำกลุ่มทอผ้าไหมยกทองจันทรีโสมา ซึ่งจุดเริ่มต้นของการเรียนรู้เกิดจากการที่คนในชุมชนมีการสืบทอดภูมิปัญญาจากบรรพบุรุษไปสู่รุ่นลูกหลาน โดยเฉพาะจากแม่ไปสู่ลูกสาว พัฒนาต่อไปด้วยการทำอาชีพทอผ้าไหมในครัวเรือน ความคิดสร้างสรรค์ การศึกษาเพิ่มเติมของอาจารย์วีรธรรม ตระกูลเงินไทย ประธานกลุ่มอาชีพ เกิดเป็นกลุ่มอาชีพขนาดเล็กในชุมชน และพัฒนาเป็นกลุ่มอาชีพทอผ้าไหมจันทรีโสมาที่มีชื่อเสียงในปัจจุบัน ซึ่งบริบทการสื่อสารของกลุ่มทอผ้าไหมยกทองจันทรีโสมา จังหวัดสุรินทร์ จะเริ่มที่ผู้นำกลุ่มทอผ้าไหมยกทองจันทรีโสมา ซึ่งนับเป็นสื่อบุคคลที่มีบทบาทสำคัญในการสื่อสารภายในชุมชน เพราะเป็นทั้งผู้ให้ข้อมูล ผู้ให้ความรู้ ไปด้วยในคราวเดียวกัน อย่างไรก็ตามการสื่อสารของผู้นำกลุ่ม หากใช้การสื่อสารด้วยการพูดคุยเพียงอย่างเดียว แม้จะเป็นการสื่อสารแบบสองทางก็ตาม อาจไม่มีน้ำหนักในการได้รับความยอมรับอย่างเพียงพอ ผู้นำจึงมีการสื่อสารในรูปแบบอื่นประกอบด้วย ดังจะพบว่าอาจารย์วีรธรรม ตระกูลเงินไทย เป็นผู้นำที่ “ลงมือทำ และทำให้ดูก่อน” เพื่อเป็นแบบอย่างและเป็นผู้นำตัวอย่างในเรื่องของความมุ่งมั่นในผลสำเร็จ ไม่ย่อท้อ

กล้าคิดกล้าทำ เพื่อประโยชน์ต่อส่วนรวม จากการสังเกตของผู้วิจัย และข้อมูลจากการสัมภาษณ์ผู้เกี่ยวข้องพบว่าอาจารย์วีระธรรม ตระกูลเงินไทย เป็นผู้ที่มีความคิดที่จะพัฒนาอยู่เสมอ และเป็นผู้นำที่เรียกได้ว่าเป็น “ผู้ให้”

จากลักษณะผู้นำของกลุ่มทอผ้าไหมยกทองจันทร์โสมา ยังสอดคล้องกับผลการศึกษาของ วิมลศรี ชาญจารุจิตร ได้ศึกษา “กระบวนการจัดการภูมิปัญญาของเล่นพื้นบ้าน: ศึกษาเฉพาะกรณีกลุ่มคนเฒ่าคนแก่ ตำบลป่าแดด อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย” พบว่า ในการรวมกลุ่มกันของกลุ่มคนเฒ่าคนแก่เป็นทำงานร่วมกันระหว่างนักพัฒนา คนเฒ่าคนแก่ และเยาวชน ซึ่งมีการรวมกลุ่มพูดคุย ร่วมคิด แลกเปลี่ยนกันในลักษณะระดมสมอง โดยมีนักพัฒนาเป็นผู้อำนวยความสะดวก และเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มในการสนับสนุน รวบรวมอาสาสมัครเยาวชน คนหนุ่มสาว รวมไปถึงผู้คนกลุ่มอื่น ๆ ภายในตำบลป่าแดดให้มารวมกลุ่มกันเพื่อดำเนินการดังกล่าว อีกทั้งยังพบว่ากลุ่มฯ มีความพยายามในการขยายกระบวนการจัดการภูมิปัญญาของเล่นพื้นบ้านให้ก้าวจากระดับกลุ่มคนเฒ่าคนแก่ ไปสู่ระดับกลุ่มชุมชน โดยพยายามผลักดันหลักสูตรเข้าไปสู่โรงเรียนต่าง ๆ ในพื้นที่อีกด้วย (วิมลศรี ชาญจารุจิตร, 2550)

โดยลักษณะการสื่อสารภายในชุมชนบ้านท่าสว่าง พบว่ามีการสื่อสารชุมชนทั้งในระดับภายในชุมชน และการสื่อสารระดับภายนอกชุมชน ดังนั้นในการสื่อสารของชุมชนในแต่ละเรื่องหรือกิจกรรมนั้นจำเป็นต้องปรับวิธีการสื่อสารให้สอดคล้องกับบริบทที่เกี่ยวข้อง สอดคล้องตามประเด็นของศึกษาบริบทการสื่อสาร รวมทั้งเงื่อนไขบางประการที่เป็นข้อจำกัด เช่น บางโอกาสจำเป็นต้องใช้วิธีการสื่อสารด้วยการประชุมอย่างเป็นทางการ บางโอกาสอาจใช้เวทีสนทนากลุ่มย่อย หรือบางครั้งอาจเป็นเพียงวงสนทนาเล็ก ๆ เพื่อแลกเปลี่ยนข่าวสารกันเท่านั้น เพื่อเปิดโอกาสให้สมาชิกทุกคนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการรับรู้ รับทราบข้อมูลข่าวสาร รับทราบปัญหา พร้อมทั้งร่วมกันเสนอแนะแนวทางแก้ไขปัญหาร่วมกัน ซึ่งจะทำให้การจัดกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชนดำเนินไปอย่างประสบผลสำเร็จ

กระบวนการสื่อสารภูมิปัญญาการทอผ้าไหมยกทองโบราณ

จากการศึกษากระบวนการสื่อสารภูมิปัญญาการทอผ้าไหมยกทองโบราณ วิธีการสื่อสารของกลุ่มทอผ้ายกทองจันทร์โสมา การวิเคราะห์ร่วมกับองค์ประกอบของการสื่อสารพบว่า กลุ่มทอผ้าไหมยกทองจันทร์โสมา มีปราชญ์ชาวบ้านของกลุ่มจันทร์โสมา นักวิชาการและผู้ปฏิบัติงานด้านสื่อพื้นบ้านที่เป็นผู้ส่งสารที่มีประสิทธิภาพ มีรูปแบบการสื่อสารภูมิปัญญาที่ให้ความสำคัญในเรื่องกระบวนการสื่อสาร วิธีการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม กล่าวคือในกระบวนการสื่อสารภูมิปัญญาด้านการทอผ้าไหมยกทองนั้น ให้ความสำคัญกับสาร นั่นก็คือกระบวนการการผลิต การสืบทอด การประยุกต์ เพื่อเป็นการต่อยอดการทอผ้าไหมยกทองให้มีความวิจิตรสวยงาม ทรงคุณค่า ให้สอดคล้องเหมาะสมกับยุคสมัย โดยหันมาใส่ใจในเรื่องการตลาด การเพิ่มมูลค่า มากขึ้น ส่วนวิธีการสื่อสารภายในชุมชนหมู่บ้านท่าสว่างได้ให้

ความสำคัญกับการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม โดยเน้นให้สมาชิกกลุ่มซึ่งถือว่าเป็นผู้รับสารที่สำคัญ ได้มีส่วนร่วมในทุกขั้นตอน ตั้งแต่การร่วมคิด การวางแผน การร่วมดำเนินการ ร่วมแบ่งปัน ผลประโยชน์ รวมไปถึงการร่วมติดตามประเมินผล โดยมีการใช้สื่อหรือช่องทางการที่หลากหลาย ได้แก่ สื่อบุคคล สื่อวัตถุที่เป็นผลิตภัณฑ์ สื่อเฉพาะกิจ และสื่อกิจกรรม การปฏิบัติ

ในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นของกลุ่มทอผ้าไหมยกทองจันทร์โสมา พบว่า ผู้ส่งสารที่สำคัญก็คือ อาจารย์วีระธรรม ตระกูลเงินไทย ซึ่งเป็นผู้ก่อตั้งกลุ่มจันทร์โสมา ซึ่งเป็นผู้ที่ต้องการให้ชุมชนของตนเองโดยเฉพาะในเรื่องของภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการทอผ้าไหม ให้กลายเป็นแหล่งเรียนรู้ขั้นตอนการทอผ้าไหมยกทองให้นักท่องเที่ยว และประชาชนทั่วไป ทำให้ชื่อเสียงของผ้าไหมของชาวบ้านท่าสว่างเป็นที่รู้จัก เป็นที่ยอมรับ สอดคล้องกับการศึกษาของ สุชาติ น้าใจดี ที่ศึกษาเรื่อง คุณลักษณะสื่อบุคคลที่ควรรู้ในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น พบว่า คุณลักษณะของสื่อบุคคลที่ควรรู้ในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น ทำให้เกิดองค์ความรู้ ทางด้านการดำรงชีพ ด้านสังคม วัฒนธรรมของชุมชน มีคุณลักษณะและบทบาทที่สำคัญที่เกี่ยวข้องกับคน หรือบุคคลที่มีศักยภาพสูงในท้องถิ่น ซึ่งเกิดจากการสั่งสม ทักษะ ประสบการณ์ สามารถโน้มน้าวจิตใจ โดยได้รับการยอมรับกลายเป็นแบบอย่างที่ดีให้กับผู้อื่น นำมาปฏิบัติตาม ทำหน้าที่เป็นผู้ส่งสารผ่านช่องทางการสื่อสาร โดยการถ่ายทอดองค์ความรู้ด้วยภาษาพูด เขียน การสาธิต การลงมือปฏิบัติตามความเชี่ยวชาญและความชำนาญที่สืบทอดต่อเนื่องมาจากรุ่นสู่รุ่น ทำให้เกิดความเชื่อมั่นในการเรียนรู้ ยอมรับ ปรับเปลี่ยน สร้างสรรค์สิ่งใหม่ ก่อให้เกิดการสร้างความตระหนักให้เห็นถึงความสำคัญของภูมิปัญญา เปลี่ยนแปลงเป็นนวัตกรรม จากการเชื่อมโยงคน ความคิด กิจกรรม กลายเป็นกระบวนการพัฒนากลุ่มคนในชุมชนได้หลากหลายสาขาอาชีพ เป็นเครือข่ายด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นทางสังคม ทำให้คนรุ่นใหม่ที่เป็นผู้รับการถ่ายทอดได้นำมาประยุกต์ใช้เป็นเทคนิคในการพัฒนาให้เกิดการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับศักยภาพ ทำให้มีความพร้อมในการสืบทอดอัตลักษณ์ทางคุณลักษณะของสื่อบุคคลทางภูมิปัญญาท้องถิ่น ตามเจตนารมณ์ทุนทางปัญญาที่มีอยู่ในท้องถิ่นตามวิถีชีวิตและสิ่งแวดล้อมด้วยความมีคุณธรรม จริยธรรม ก่อให้เกิดประโยชน์จริงอย่างต่อเนื่องต่อไปได้ โดยมีกลุ่มผู้รับสารที่สำคัญ ได้แก่ สมาชิกในครอบครัว สมาชิกในกลุ่ม นักวิชาการ ผู้ปฏิบัติงานสื่อพื้นบ้าน ตลอดจนประชาชนทั่วไป ซึ่งบุคคลเหล่านี้เมื่อได้รับการถ่ายทอดสารแล้ว จะเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการกระตุ้นให้เกิดการผลิตซ้ำในวิถีแห่งภูมิปัญญานี้สืบทอด (สุชาติ น้าใจดี, 2561) ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ สมโชค เจริญการ พบว่า แนวทางการเรียนรู้สู่ความเป็นเลิศของการพัฒนาอาชีพทอผ้าไหม เริ่มต้นจากการสืบทอดภูมิปัญญาด้าน การทอผ้าไหม สู่รุ่นลูกหลานในระดับครัวเรือน มีการรวมตัวเป็นกลุ่มอาชีพ โดยอาศัยแรงจูงใจจากภายใน ครัวเรือน กลุ่มอาชีพ ตลอดจนโรงเรียนในชุมชน รวมกับแรงจูงใจจากภายนอกโดยเฉพาะ

จากนโยบาย การจัดระบบและกลไกช่วยเหลือประชาชนของรัฐบาล ทำให้เกิดกระบวนการในการเรียนรู้ มีการพัฒนากลุ่มให้มีความเข้มแข็งขึ้นเป็นลำดับ (สมโชค เถระการ, 2552)

ส่วนสื่อและช่องทางการสื่อสารนั้น เอกวิทย์ ณ ถลาง ได้กล่าวไว้ว่า การเรียนรู้โดยลงมือทำ ด้วยการเรียนรู้ รวมถึงการสะสมประสบการณ์จริงแบบค่อยเป็นค่อยไป ตลอดจนการถ่ายทอดความรู้ด้วยการทำจริง การสาธิต การบอกเล่า เป็นกระบวนการหนึ่งของการสืบทอดและการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ก่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ เกิดการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรม ซึ่งเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นตลอดเวลาในสังคมไทย ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาวิจัยในครั้งนี้เช่นกัน (เอกวิทย์ ณ ถลาง, 2540) สำหรับสาร พบว่า เป็นองค์ความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาของชุมชนนั้น สอดคล้องกับการศึกษาของ ณัฐวุฒิ สมยาโรน ศึกษากลยุทธ์การสื่อสารเพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญาของเล่นพื้นบ้านของกลุ่มคนเฒ่าคนแก่ ตำบลป่าแดด อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย ซึ่งพบว่า กลุ่มคนเฒ่าคนแก่ใช้กลยุทธ์การสื่อสารเพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญาของเล่นพื้นบ้านแบบมีส่วนร่วมหรือเรียกว่า PLAY Model อย่างไรก็ตามหากจะพิจารณาในมิติขององค์ประกอบของการสื่อสาร อันได้แก่ ผู้ส่งสาร (Sender) เนื้อหาสาร (Message) สื่อ/ช่องทางการสื่อสาร (Channel) และผู้รับสาร (Receiver) นั้น ผู้วิจัยมีข้อค้นพบที่น่าสนใจประการหนึ่งในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นของกลุ่มทอผ้าไหมยกทองจันทร์โสมา โดยมีกลุ่มผู้รับสารที่สำคัญ ได้แก่ สมาชิกในครอบครัว สมาชิกในกลุ่ม นักวิชาการ ผู้ปฏิบัติงานสื่อพื้นบ้าน และประชาชนทั่วไป ซึ่งบุคคลเหล่านี้เมื่อได้รับการถ่ายทอดสารแล้ว จะเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการกระตุ้นให้เกิดการผลิตซ้ำในวิถีแห่งภูมิปัญญานี้สืบไป (ณัฐวุฒิ สมยาโรน, 2557)

สำหรับกระบวนการสื่อสารภูมิปัญญาด้านการทอผ้าไหมยกทองโบราณของกลุ่มทอผ้าไหมยกทองจันทร์โสมา พบว่า มีความสำคัญกับกระบวนการสื่อสารภูมิปัญญาที่สำคัญ 3 ขั้นตอนเหมือนกัน คือ กระบวนการสื่อสารภูมิปัญญาขั้นการผลิต ขั้นการสืบทอด และขั้นการประยุกต์ ซึ่งผลการศึกษากระบวนการสื่อสารภูมิปัญญาในครั้งนี้ มีข้อค้นพบที่ใกล้เคียงกับ รสิกา อังกูร ซึ่งศึกษาเรื่องการสื่อสารภูมิปัญญาด้วยการท่องเที่ยวโดยชุมชน พบว่า กระบวนการสื่อสารของชุมชนเชิงวัฒนธรรมตำบลไทรน้อยและชุมชนท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์บ้านน้ำเชียว นั้น มีกระบวนการสื่อสารภูมิปัญญาชุมชนท่องเที่ยวที่มุ่งเน้นการสื่อสารใน 3 ขั้นตอน คือ ขั้นการผลิต ขั้นการสืบทอด ขั้นการประยุกต์ ซึ่งใช้วิธีการสื่อสารภูมิปัญญาด้วยการสื่อสารชุมชน มีการสื่อสารชุมชนทั้งภายใน ภายนอกชุมชน การสื่อสารทั้งแนวราบร่วมกับแนวดิ่ง รวมไปถึงการสื่อสารที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการควบคู่กัน ส่วนวิธีการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมใช้ในทุกขั้นตอน ด้านรูปแบบการสื่อสารภูมิปัญญาของชุมชนทั้งสองแห่ง คือ การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมและการสื่อสารชุมชน (รสิกา อังกูร, 2562) ส่วน อรรวรรณ จุลลัษเฐียร ได้กล่าวไว้ว่า กระบวนการเรียนรู้ธุรกิจชุมชนตามแนวคิด การเรียนรู้โดยการชี้นำตนเองในการบริหารจัดการ ด้านการผลิต ด้านการตลาด ด้านแนวคิดการประกอบการโดยรวม สรุปผลการวิเคราะห์

ความรู้ทั้ง 4 ด้าน ผลสัมฤทธิ์การเรียนรู้ที่ดีที่สุด เช่นเดียวกับผลการศึกษาในครั้งนี้พบว่า กลุ่มทอผ้าไหมยกทองจันทร์โสมา มีผู้นำหรือปราชญ์ชาวบ้านที่เป็นผู้ส่งสารที่มีประสิทธิภาพ มีรูปแบบการสื่อสารภูมิปัญญาที่ให้ความสำคัญในเรื่องกระบวนการสื่อสาร รวมไปถึงวิธีการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม (อรรรรณ จุลลัชฌีร์, 2551)

แนวทางการพัฒนารูปแบบการสื่อสารด้านการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น ในปัจจุบันของกลุ่มทอผ้าไหมยกทองจันทร์โสมา จังหวัดสุรินทร์

จากการศึกษาพบว่ากลุ่มทอผ้าไหมยกทองจันทร์โสมาจะใช้การสื่อสารภายในชุมชน ที่มีลักษณะการสื่อสารในแนวนอนเป็นหลัก ในรูปแบบการพูดคุย ปรีกษาหารือการประชุม กลุ่มย่อย แบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการ มีประชุมเพื่อชี้แจงข้อมูลข่าวสาร การร่วมวางแผนเกี่ยวกับการบริหารจัดการกลุ่ม การตัดสินใจร่วมกัน การจัดกิจกรรมต่าง ๆ ของกลุ่ม ตลอดจนการประชุมเพื่อแก้ไขปัญหาต่าง ๆ โดยมีสื่อบุคคล เป็นแกนหลักที่ทรงประสิทธิภาพ และมีสื่ออื่น ๆ เช่น สื่อกิจกรรม สื่อออนไลน์ ส่วนการสื่อสารภายนอกชุมชน ส่วนใหญ่เป็นการสื่อสารแบบเป็นทางการ ผู้นำกลุ่มจะเป็นหลักในการทำหน้าที่เป็นทั้งผู้ส่งสารรวมถึงการเป็นผู้รับสาร มีการใช้รูปแบบการสื่อสารทั้งแนวนอนและแนวตั้งเช่นเดียวกัน การสื่อสารกับกลุ่มหรือหน่วยงานภายนอก มีทั้งการสื่อสารในเชิงนโยบาย การสื่อสารเพื่อการประชาสัมพันธ์ กิจกรรมของกลุ่มทอผ้าไหมยกทองจันทร์โสมา การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ตลอดจนการสื่อสารการตลาด เป็นต้น ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ พลอยชมพู ฐิตียาภรณ์ ที่พบว่า การสื่อสารภายนอกชุมชนในระดับองค์กร มักเป็นการสื่อสารเพื่อปรีกษาหารือในเชิงนโยบาย เพื่อการพัฒนา เพื่อการให้ความรู้ เพื่อการประชาสัมพันธ์ ทั้งนี้ยังพบว่าการสื่อสารขององค์กรภายนอกชุมชนที่ประสบผลสำเร็จเป็นผลมาจากการใช้สื่อบุคคลที่มีประสิทธิภาพ มีการใช้รูปแบบการสื่อสารที่เหมาะสมกับชุมชน ส่วนการสื่อสารภายในชุมชนมักใช้สื่อบุคคล สื่อสิ่งพิมพ์ สื่อการประชุม เสียงตามสาย สื่อกิจกรรม เป็นหลัก (พลอยชมพู ฐิตียาภรณ์, 2553)

จากผลการศึกษายังพบว่าการสื่อสารชุมชนมีความสำคัญ มีบทบาทในชุมชนทุกระดับ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการบริหารจัดการภายในกลุ่มและชุมชน ซึ่งการสื่อสารชุมชนถูกนำมาใช้เป็นเครื่องมือในการพัฒนา ตลอดจนการบริหารจัดการหลัก ซึ่ง กาญจนา แก้วเทพ ได้กล่าวไว้ว่า ในการขับเคลื่อนกิจกรรมหรือสื่อพื้นบ้านนั้น มีวงล้อในการขับเคลื่อนที่สำคัญสามวงคือ การสืบทอด การประยุกต์ และการสร้างเครือข่าย ซึ่งเป็นวงล้อที่จะนำไปสู่การใช้ประโยชน์และความยั่งยืน โดยในการสืบทอดนั้นจะเกิดขึ้นเมื่อผู้รับสารซึ่งคือครอบครัวผู้นำชุมชนนักวิชาการ/ผู้ปฏิบัติงานสื่อพื้นบ้าน หรือประชาชนทั่วไปได้มาชม มาเห็น มาทดลองทำ จนนำไปสู่การเข้าใจ ก่อให้เกิดความสนใจในกระบวนการทอผ้าไหมยกทองอย่างแท้จริง ซึ่งในกระบวนการนี้ผู้ส่งสารจะเป็นผู้เลือกเนื้อหาสาระ รวมไปถึงสื่อที่จะนำเสนอ เพื่อนำมาใช้สอนให้เหมาะสมกับบริบทของชุมชน ในขณะที่การปรับประยุกต์นั้น เป็นสิ่งที่จำเป็นต้องทำเพื่อให้สอดคล้องกับสภาพการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป (กาญจนา แก้วเทพ, 2549)

สำหรับแนวทางการพัฒนารูปแบบการสื่อสาร ด้านการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นพบว่า จำเป็นที่จะต้องประกอบด้วยความรู้ ทักษะ และพฤติกรรมที่แสดงความสามารถทางการสื่อสาร เพื่อให้การถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการทอผ้าไหมยกทองจันทร์โสมายังคงอยู่สืบไปอย่างยั่งยืน จากการศึกษาพบว่า สมาชิกในกลุ่มทุกคนล้วนสืบทอดความรู้ ความชำนาญ ตลอดจนประสบการณ์การทอผ้าไหมมาจากภูมิปัญญาท้องถิ่นบรรพบุรุษทั้งสิ้น ซึ่งได้รับการถ่ายทอดซึมซับ หรือใช้วิธีครูพักลักจำมาตั้งแต่เด็ก ในระดับครัวเรือน ระดับสังคม ที่มีวิถีชีวิต อาชีพ ที่เกี่ยวข้องกับการทอผ้าไหมเป็นหลัก จึงส่งผลให้มีพื้นฐานความรู้ ความสามารถ ความสนใจในการทอผ้าไหม จนสามารถผลิตไว้ใช้สอยจนสามารถจำหน่ายสร้างรายได้ให้กับครอบครัวได้ด้วยความรู้ความสามารถที่มีเป็นพื้นฐานอยู่แล้ว ส่วนการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนนั้น ควรให้ความสำคัญต่อการสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้แก่คนในชุมชนท้องถิ่น เพื่อเป็นการพัฒนา ที่เน้นกระบวนการมากกว่ารูปแบบ ที่ต้องการความต่อเนื่องในการปฏิบัติ รวมทั้งให้ความสำคัญต่อการพัฒนาที่เริ่มจากฐานทรัพยากรในท้องถิ่น (ทุนในชุมชน) ตลอดจนการสร้างให้มีการมีส่วนร่วมของพหุภาคี ได้แก่ ภาครัฐ ภาคธุรกิจ องค์กรพัฒนาเอกชน นักวิชาการ สื่อมวลชน ฯลฯ เพื่อนำไปสู่การพัฒนาชุมชนท้องถิ่นของบ้านท่าสว่าง กลุ่มทอผ้าไหมยกทองจันทร์โสมอย่างบูรณาการ ซึ่งเป็นรากฐานที่สำคัญของการพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืนของชุมชน คือ การรวมกลุ่มของคนโดยมีวัฒนธรรมร่วมกัน มีเป้าหมายระยะยาวร่วมกัน มีการทำกิจกรรมร่วมกัน มีความต่อเนื่องของกิจกรรม มีประโยชน์ร่วมกัน มีการติดต่อสื่อสารกันอย่างต่อเนื่อง สอดคล้องกับการศึกษาวิจัยของ พรทิพย์ ชนะคำ ซึ่งพบว่า กลยุทธ์หลักๆ ที่ปราชญ์ชาวบ้านนำมาใช้แล้วเกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลนั้น มีทั้งการสร้างบรรยากาศความเป็นกันเองด้วยการสื่อสารระหว่างบุคคล การใช้ภาษาท้องถิ่น นอกจากนี้ยังใช้การสาธิต ตลอดจนการเปิดพื้นที่เกษตรกรรมของตนเองให้ชาวบ้านหรือบุคคลภายนอกเข้ามาดูงาน เพื่อสร้างความเข้าใจให้กับชาวบ้านมากยิ่งขึ้น โดยเนื้อหาที่ปราชญ์ชาวบ้านใช้นั้นจะเป็นเนื้อหาที่มาจากประสบการณ์ของปราชญ์ชาวบ้านในการทำเกษตรกรรมซึ่งมีความชัดเจน เข้าใจง่าย ซึ่งชี้ให้ชาวบ้านเห็นปัญหาของตนเอง รวมทั้งมีแนวทางการแก้ไขปัญหาก็เกิดขึ้น (พรทิพย์ ชนะคำ, 2547)

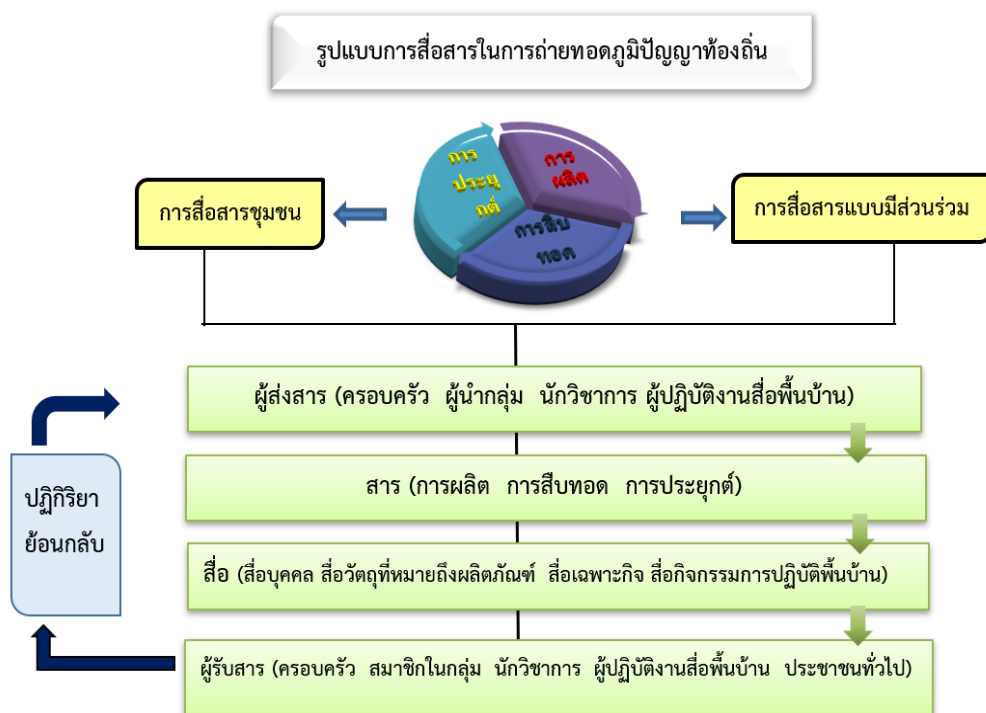
องค์ความรู้ใหม่

ข้อค้นพบที่เป็นองค์ความรู้ใหม่จากการวิจัยในครั้งนี้ พบว่า รูปแบบการสื่อสารในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นในการทอผ้าไหมยกนั้นมุ่งเน้นกระบวนการสื่อสารภูมิปัญญาใน 3 ขั้นตอน คือ ขั้นการผลิต ขั้นการสืบทอด และขั้นการประยุกต์ โดยมีการใช้รูปแบบการสื่อสารตามองค์ประกอบของการสื่อสารผ่านการสื่อสารชุมชน ซึ่งประกอบด้วย การสื่อสารภายในชุมชนและการสื่อสารภายนอกชุมชน โดยมีผู้ส่งสารประกอบด้วย ปราชญ์ชาวบ้านของกลุ่มจันทร์โสม คือ ครอบครัว ผู้นำกลุ่ม และนักวิชาการ/ผู้ปฏิบัติงานสื่อพื้นบ้าน ส่วนสาร คือ

กระบวนการผลิต การสืบทอด การประยุกต์ ผ่านช่องทาง คือ สื่อบุคคล สื่อวัตถุที่หมายถึงผลิตภัณฑ์ สื่อเฉพาะกิจ และสื่อกิจกรรมการปฏิบัติ โดยมีกลุ่มผู้รับสาร คือ สมาชิกในครอบครัว สมาชิกในกลุ่ม นักวิชาการ ผู้ปฏิบัติงานสื่อพื้นบ้าน และประชาชนทั่วไป และมีปฏิกริยาย้อนกลับจากผู้รับสารไปยังผู้ส่งสาร ดังนั้น กลุ่มทอผ้าไหมยกทองจันทร์โสมา จึงควรสร้างการตระหนักรู้แก่ชุมชน เพื่อให้สามารถเพิ่มมูลค่าให้กับทรัพยากรด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นของตนเอง พัฒนาให้ผู้นำหรือปราชญ์ชาวบ้านที่เป็นผู้ส่งสารที่มีประสิทธิภาพ ให้มีรูปแบบการสื่อสารภูมิปัญญาเพื่อถ่ายทอดและให้ความรู้แก่กลุ่มทอผ้าในชุมชนอื่น ๆ ต่อไป

จากผลการศึกษาข้างต้นผู้วิจัยได้ประมวลและนำเสนอเพื่อให้สามารถมองเห็นเป็นภาพรวมรูปแบบการสื่อสารในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นของกลุ่มทอผ้าไหมยกทองจันทร์โสมา จังหวัดสุรินทร์ ดังนี้

สรุป/ข้อเสนอแนะ

บริบทการสื่อสารของกลุ่มทอผ้าไหมยกทองจันทร์โสมา มีการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นโดยการอาศัยบุคคลเป็นแหล่งความรู้ในการสาธิตและฝึกอบรมระยะสั้น เน้นการปฏิบัติและลงมือทำ โดยมีการทอผ้าไหมเป็นส่วนหนึ่งในรูปแบบของการดำเนินชีวิต ซึ่งบ้าน/ครอบครัว ถือเป็นแหล่งถ่ายทอดที่สำคัญในการถ่ายทอดใช้การเรียนรู้แบบมุขปาฐะ คือ การเรียนรู้จากบรรพบุรุษถ่ายทอดกันมาอย่างต่อเนื่อง ตั้งแต่แม่สอนลูก พี่สอนน้อง น้าสอน

หลาน ใช้วิธีสอนด้วยการปฏิบัติจริง อธิบายการทำด้วยการบอกเล่า นอกจากนี้ยังพบว่า กลุ่มจันทร์โสมมีการสื่อสารในรูปแบบของการมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนตั้งแต่การร่วมคิด โดยร่วมกำหนดนโยบาย ร่วมดำเนินการ ร่วมจัดสรรแบ่งปันผลประโยชน์ และร่วมติดตาม ประเมินผล จนนำไปสู่ความภาคภูมิใจในผลงานที่สมาชิกทุกคนได้ร่วมแรงร่วมใจสร้างสรรค์และ ผลักดันจนเป็นรูปธรรม และประสบผลสำเร็จอย่างงดงาม ส่วนกระบวนการสื่อสารในการ ถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นของกลุ่มทอผ้าไหมยกทองจันทร์โสมนั้นจะประกอบประกอบด้วย 3 ขั้นตอนหลัก คือ การสื่อสารภูมิปัญญาขั้นการผลิต การสื่อสารภูมิปัญญาขั้นการสืบทอด และการสื่อสารภูมิปัญญาขั้นการประยุกต์ และเมื่อวิเคราะห์ร่วมกับองค์ประกอบของการสื่อสาร พบว่า มีผู้นำและปราชญ์ชาวบ้านที่เป็นผู้ส่งสารที่สำคัญ ส่วนเนื้อหาสาระจะเป็นเรื่องของภูมิ ปัญญาด้านการทอผ้าไหมยกทองโบราณ ตั้งแต่ขั้นการผลิต ขั้นการสืบทอด และขั้นการ ประยุกต์ โดยมีสื่อ/ช่องทางการสื่อสารก็คือ สื่อบุคคล สื่อวัตถุที่หมายถึงผลิตภัณฑ์ สื่อเฉพาะ กิจ สื่อกิจกรรมการปฏิบัติ และมีครอบครัว สมาชิกในกลุ่ม นักวิชาการ/ผู้ปฏิบัติงานสื่อพื้นบ้าน และประชาชนทั่วไปเป็นผู้รับสาร ด้านแนวทางการพัฒนาการถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านการทอผ้า ไหมยกทองของกลุ่มจันทร์โสม พบว่ามีการพัฒนารูปแบบการสื่อสารที่ชัดเจนอยู่ 1 แนวทาง คือ การพัฒนาการสื่อสารใน 3 ขั้นตอน คือ ขั้นการผลิต ใช้สื่อบุคคลผ่านการสนทนา การสอน การอธิบาย การสาธิต การทดลองทำ ขั้นการสืบทอด เน้นใช้สื่อบุคคล สื่อกิจกรรมการปฏิบัติ ใช้วิธีการผสมผสานระหว่างการสอนแบบบอกเล่า และการปฏิบัติจริง ส่วนขั้นการประยุกต์ เน้นการใช้สื่อวัตถุที่เป็นผลิตภัณฑ์ การร่วมประชุมเพื่อให้เกิดมูลค่า ส่วนวิธีการสื่อสารแบบมี ส่วนร่วมใช้ในทุกขั้นตอนประธานกลุ่มและสมาชิกภายในกลุ่มมีความรู้และความสามารถด้าน การทอผ้ายกทองเป็นอย่างดี ซึ่งเป็นส่วนที่สำคัญมากที่ทำให้กลุ่มได้รับความเชื่อมั่น ความ ไว้วางใจ จนกระทั่งก่อให้เกิดการสนับสนุนจากภายนอก มีรูปแบบการสื่อสารภูมิปัญญาที่ทำให้ ความสำคัญในเรื่องการสื่อสารชุมชน และการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม ส่วนข้อเสนอแนะสำหรับการ วิจัยครั้งต่อไป ควรมีการนำผลการศึกษา หรือข้อค้นพบมาเทียบเคียงเป็นแนวทางใน การพัฒนากลุ่มอาชีพอื่น ๆ ที่มีภูมิปัญญาด้านการทอผ้าไหมหรือที่มีรูปแบบและวิธีการสื่อสาร ด้านการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการทอผ้าไหมยกทองเพื่อเป็นแนวทางในการบริหาร จัดการกลุ่มอาชีพในครั้งต่อไป โดยศึกษาสภาพปัญหาในการสื่อสารภูมิปัญญาของชุมชน และ การพัฒนาทักษะด้านการสื่อสารเพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นพร้อมเสนอแนะแนวทางแก้ไข และเสนอแนวทางที่ตรงกับปัญหาที่เกิดขึ้นจริง เพื่อนำไปสู่การได้มาซึ่งแนวทางการสื่อสาร ภูมิปัญญาที่มีประสิทธิภาพและยั่งยืนต่อไป

เอกสารอ้างอิง

กระทรวงวัฒนธรรม. (2554). นามสงเคราะห์ผู้ประกอบการเกี่ยวกับผ้าไหม. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

- กาญจนา แก้วเทพ. (2549). สามวงล้อแห่งการขับเคลื่อนศักดิ์ศรีและความยั่งยืนของสื่อพื้นบ้าน เพื่อสุขภาวะในสื่อพื้นบ้านแข็งแกร่ง สุขภาวะชุมชนเข้มแข็ง. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ณัฐฤติ สมยาโรน. (2557). กลยุทธ์การสื่อสารเพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญาของเล่นพื้นบ้านของกลุ่มคนเฒ่าคนแก่ ตำบลป่าแดด อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย. วารสารบริหารธุรกิจ เศรษฐศาสตร์และการสื่อสาร, 9(2), 60-69.
- ปภัสร์นันท์ อุ่นเมือง. (2556). วิธินุรักษ์ผ้าหมี่ขิดของชุมชนบ้านนาข่า ต.นาข่า อ.เมือง จ.อุดรธานี. ใน การศึกษาอิสระรัฐปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาบริหารงาน ตำรวจและชุมชน. มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- ปิยธิดา แก้วหอม. (2560). แนวทางการเรียนรู้สู่ความเป็นเลิศกลุ่มทอผ้าไหมยกทองโบราณ จันทรโสมมา. วารสารครุศาสตร์, 12(1), 31-41.
- พรทิพย์ ชนะคำ. (2547). กลยุทธ์การสื่อสารภูมิปัญญาท้องถิ่นของปราชญ์ชาวบ้านจังหวัดบุรีรัมย์. ใน วิทยานิพนธ์นิเทศศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชานิเทศศาสตร์. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พลอยชมพู ฐิตียาภรณ์. (2553). การสื่อสารชุมชนท่องเที่ยวยั่งยืน: กรณีศึกษาชุมชนตลาดน้ำคลองลัดมะยม. ใน วิทยานิพนธ์วารสารศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการสื่อสารมวลชน. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- รลิกา อังกูร. (2562). การสื่อสารภูมิปัญญาด้วยการท่องเที่ยวโดยชุมชน. วารสารอิเล็กทรอนิกส์ การเรียนรู้ทางไกลเชิงนวัตกรรม, 9(1), 129-154.
- วิมลศรี ชาญจารจิตร์. (2550). กระบวนการจัดการภูมิปัญญาของเล่นพื้นบ้าน: ศึกษาเฉพาะกรณี กลุ่มคนเฒ่า คนแก่ ตำบลป่าแดด อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย. ใน วิทยานิพนธ์พัฒนาชุมชนมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาชุมชน. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สมโชค เฉดระการ. (2552). แนวทางการเรียนรู้สู่ความเป็นเลิศของการพัฒนาอาชีพทอผ้าไหมตามโครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ ในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนกลาง. ใน ดุษฎีนิพนธ์ศึกษาศาสตรดุษฎีนิพนธ์ สาขาอาชีพศึกษา. มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- สุชาดา น้าใจดี. (2561). คุณลักษณะสื่อบุคคลที่ควรรู้ในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น. วารสารชุมชนวิจัย, 12(3), 1-13.
- อรรวรรณ จุลลัษเฐียร. (2551). กระบวนการเรียนรู้ธุรกิจชุมชน: กรณีศึกษากลุ่มสตรีจังหวัดขอนแก่น. ใน วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรดุษฎีนิพนธ์ สาขาอาชีพศึกษา. มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

- อัจฉรา ภาณุรัตน์ และคณะ. (2536). เทคนิคดั้งเดิมและการพัฒนาของการทอและการใช้ผ้าไหม
ในวิถีชีวิตของคนชาติพันธุ์ไทยเขมร. ใน ในโครงการวิจัยผ้า: มรดกร่วมแห่งเอเชีย
ตะวันออกเฉียงใต้ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์. มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์.
- เอกวิทย์ ณ ถกลาง. (2540). ภูมิปัญญาสี่ภาควิถีชีวิตและกระบวนการเรียนรู้ของชาวบ้านไทย.
นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.